

СЛОБОДАН БЈЕЛИЦА

Владан Јовановић**ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРЖАВА И ЈУЖНА
СРБИЈА 1918-1929****Институт за новију историју Србије, Београд
2002.**

Период од стварања прве југословенске државе 1918. па до увођења личног режима краља Александра 1929, који се често назива и „Видовданским” (по Видовданском уставу који га је обележио - пре свега државним централизмом), релативно слабо је обрађен у нашој историографији. Био је у сенци бурног доба које је уследило и као да се изгубило из вида да корени свих тих догађаја леже у времену Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. И кад је писано о њему, углавном су то биле теме које су обухватале државу у целини – политичке борбе, Уставно питање, делатност Комунистичке партије. Тек се у скорије време уочавају другачије тенденције у нашој науци. У њих свакако можемо убројати и књигу истраживача Владана Јовановића „Југословенска држава и Јужна Србија 1918 – 1929. (Македонија, Санџак, Косово и Метохија у Краљевини СХС)”. Млади Јовановић је покушао да, без идеолошких и националних предрасуда, прикаже дешавања на једном делу југословенске територије, који се после много векова поново нашао у слободној држави, однос централних власти према јужним покрајинама и покушаје њихове еманципације.

У званичној комуникацији у Краљевини СХС појам „Јужна Србија” је обухватао оне крајеве (16 округа) које су краљевине Србија и Црна Гора заузеле од Турске у Балканским ратовима, а који су раније још и називани „Старом Србијом”, тј. територијама на којима је некад било средиште средњовековне српске државности. Како је убрзо по завршетку Балканских уследио и Светски рат, те области су практично тек 1918. у правом смислу инкорпориране у нашу државу. Јужна Србија је тад пружала жалосну слику ратом опустошених крајева, оријенталних вароши, заосталих села, неразвијене индустрије, трговине која је убрзано опадала, слабе саобраћајне инфраструктуре (још су се сусретали каравани камила који су преносили робу). Поврх свега тога, становништво Јужне Србије није са одушевљењем дочекало нове власти – од косовско-метохијских Албанаца, муслиманског живља у Санџаку па све до „национално флотантних” (како их је још Јован Цвијић окарактерисао) маса Македоније.

Сматрајући да се налазе на изузетној геостратешкој позицији, југословенске власти су овим територијама посветиле велику пажњу. Имајући као првенствени циљ национално учвршћивање ових етнички мешовитих покрајина, а руководећи се старом изреком „чија је школа, онога је и Маћедонија”, држава је знатно улагала у просвету. Културна политика је уопште имала национални предзнак и у том правцу су предузимане разне мере, укључујући оснивање Филозофског факултета и Музеја Јужне Србије у Скопљу, као и бројних друга културних установа, у којима се дотад оскудевало. „Просвећивање Југа” се покушавало вршити и путем веома развијене политичке и друге штампе. Као и у другим национално мешовитим крајевима, „национализација” Јужне Србије се вршила и путем аграрне реформе и колонизације. Влада је веома много улагала у привреду и железничку инфраструктуру и ту је неспорно учињен значајан помак. Но, све ове напоре је кварила изузетно лоша државна управа и чиновнички апарат у тим крајевима. Корупција је толико била узела маха, да се нпр. говорило да је боље бити шумар на Југу него министар шума у Београду. Без резерве се може прихватити оновремена квалификација да је „у Јужној Србији власт била тако рећи организована злоупотреба”.

Имајући све то у виду, није необично што је локално становништво често поклањало поверење антидржавним покретима, који су нудили примамљиве алтернативе. Већ на изборима за Конституанту комунисти су добили велику подршку и они ће, као и хрватска опозиција, често злоупотребљавати незадовољство народа Јужне Србије. За нову државу је још опасније било деловање албанских качака и „македонствујушчих” комитета. Ове терористичке групације, организоване и финансиране од стране Италије и Бугарске, непрестано су упадале на југословенску територију, сејући смрт и страх. Краљевина СХС никад до краја није успела да се избори са овим проблемом, иако је чак 2/3 њене жандармерије било стационирано на Југу. Ту су биле присутне и знатне војне снаге, а колико је Трећа армијска област била популарна међу старешинским кадром говори податак да је сматрана „казнителном командом”. Покушаји да се одметницима на пут стане коришћењем њихових метода, у коју сврху су формиран посебни „летећи” одреди, нису уродили плодом.

Обимна књига Владана Јовановића, чију основу чини истомени магистарски рад, рађен у оквиру пројекта „Срби и распад Југославије”, представља право освежење у нашој историјској науци. Осим што се први посветио једној веома интересантној и актуелној теми, аутор је успешно нашао меру у приказивању свих сегмената живота на Југу, избегавши да повлада код нас уобичајеној превласти политичке историје. О томе најречитије говоре наслови глава: Простор и људи; Држава и њене институције; Политичке прилике; Привредни амбијент Југа; Култура и друштво. Пишући ово дело, аутор је користио обимну архивску грађу, пре свега из Архива Југославије, Архива Војноисторијског института и Архива САНУ, зборнике објављене грађе и бројну литературу на српском и македонском језику. Посебно треба истаћи мноштво брошура, годишњака и сличних публикација из периода између два рата које су консултоване и које су пружиле непроцењиве податке. У задатак другим историчарима остаје да на начин на који је Јовановић приказао Македонију, Косово и Метохију и (у нешто мањој мери) Санџак, представе и друге наше покрајине које су се пре готово једног века нашле у заједничкој држави.